

Jarðarnøvn í Árnafirði

Field-names in Árnafjørður

Eivind Weyhe

Lauritsargøta 10, FO-100 Tórshavn. Email: eivindw@setur.fo

Úrtak

Greinin viðger føroysk jarðarnøvn, t.e. nøvn á høgum, gomlum bø og traðum, í Árnafirði.

Abstract

The article deals with Faroese field-names, i.e. names of outfield, old infield, and pieces of land fenced in for cultivation, in the village of Árnafjørður, Borðoy.

Inngangur

Fyri nakað nógvum árum síðan skrivaði eg eina grein um jarðarnøvn í eini føroyskari bygd (Weyhe 1992). Fyri einaferð enn at varpa eitt sindur meira ljós á henda navnasið verður ein onnur bygd her tikin fram sum dømi, nevniliga Árnafjørður.

Tillevingin til hetta klípi kom eftir at hava lisið í tí prýðiliga verkinum hjá Hansi Poulsen (2017) um staðarnøvn í Árnafirði har hann hevur merkt staðarnøvnini í heimbygð síni upp á loftmyndir. Eitt annað hent hjálparamboð tá ið ein skal skriva um viðurskiftir í Norðuroyggjum, er verkið *Tey byggja land* I-VII eftir J. Símun Hansen har hann lýsir Árnafjørð í 6. bindi (Hansen 1980).

Um heimildir til staðarnøvn í Árnafirði

skal nevast at í savni hjá Det danske Stednavneudvalg (nú á Fróðskaparsetri Føroya) finst ein navnalisti sum Napoleon Djurhuus hevur skrivað av eftir uppskrift sum hann hevði fingið frá Niklóa Poulsen (f. 1907), táverandi lærara í Árnafirði, og sum hesin hevði skrivað í 1959 „*efter forskellige meddelere*“. Við stóði í listanum hjá N. Djurhuus og við Niklóa Poulsen sum heimildarmanni merkti eg saman við manni á Matrikultovuni í 1989 nøvnini á kort í sambandi við nýgerð av málaborðsbløðunum (Føroyar 1:20.000). Eitt verk sum ikki kemst uttanum tá ið tað ræður um jarðarnøvn, er *Taxationsprotokollin* (1873), og saman við henni Jarðarskráin frá 1840'unum (her stýtt Jskr.). Annars viðger Chr. Matras (1933) staðarnøvnini í Árnafirði í doktoraritgerð síni um staðarnøvn í Norðuroyggjum.

Viðvíkjandi føroyskum jarðarviðurskiftum meira alment, somuleiðis hugtøkum og keldum, skal verða víst til áðurnevndu grein mína. Tað verður tí ikki tikið upp aftur her. Einans skal nevast at eg flokki jarðarnøvn undir høvuðsbólkin *kulturnøvn* sum stendur í mótsetning til *natúrnøvn* (sbr. Weyhe 2012: 330).

Nøkur orð um bygdina

Árnafjörður er lítil bygd í Borðoyinni í Norðuroyggjum. Har búðu í 1801 25 fólk í 4 húsum; í dag (2018) er fólkatalið 64, men miðskeiðis í farnu öld hefur það táttað í 100 (í 1966 t.d. voru fólkin 98 í 19 húsum, sbr. Hansen 1980: 116).

Bygðin hoyrði fyrr til Vágs (Klaksvíkar) kirkjusókn, men fekk egna kirkju í 1937. Í *Tey byggja land* VI lýsir J. Símun Hansen (1980: 80) Árnafjörð sum „bygðin í miðjuni, men so øvugt það ljóðar ein tann best burturgoymda bygd í Norðoyggjum kortini, ein innanoyggja útbygd. Gøtan norð um Fjall, sum í øldir hefur verið høvuðsgongdin millum tær norðaru og sunnaru bygdirnar, gekk í einum penum boga uttanum Árnafjörð eini 300 metrar omanfyri –. Og valdu vit sjóvegin, so var sama lagið; leiðin gekk uttan fyri Víkina hjá øllum uttan Árnfirðingum sjálvum.“ Suður til Klaksvíkar lá farleiðin úr bygðini um Áarskarð, og norðureftir lá gøtan um Toftaskarð til Toftir (Norðtoftir). Við gøtuna norður um Fjall, millum bæði skørðini, lá tann gamli tingstaðurin uppi í Køtlum. Ein gøta var eisini til Oyrar (Norðoyri), nevnd *Oyrargøtan* (Niklái Poulsen) ella *Oyrarmannagøta(n)* (Poulsen 2017: 250).

Í Árnafirði hefur, það vit vita, bara verið tann eini býlingurin. Hann hefur verið beint oman fyri Sandin, men skal í eldri tíð hava ligið ovari, á tí staðnum ið nevnist *Uppi á Váli*. J. C. Svabo (1959: 1424) nevnr hesa flyting tá ið hann sigur at „Noget af Bøen er nedlagt formedelst Husenes Nedflyttelse til Stranden, og formedelst Storm.“ (Sí eisini

Hansen 1980: 90). Tann gamla búsetingin hefur verið millum Stóra sunnanfyri og Mataránna uttanfyri. Millum hesar báðar áirnar liggja eisini seks av teimum sekstan merkrunum ið eru í bygðini.

Svabo nevnr eisini at bygðin hefur 16 merkur í jørð og tveir hagapartar (1959: 1424). Tað sama sigur Taxatiónsprotokollin (1873), og har eita hagarnir *Fýramarkahagi* og *Tólvmarkahagi*. Stóra skilur báðar teir gomlu hagarnar soleiðis at Fýramarkahagin er sunnan fyri og Tólvmarkahagin norðan fyri ána. Eisini bøurin ið liggur til hesar hagar, liggur hvør sínumegin Stóra. Fýramarkahagin er allur kongs, av Tólvmarkahaganum var helvtin kongs og helvtin ogn. Við útskipting fyri nøkrum árum síðan er hetta broytt (sí niðanfyri).

Síðan tíðina um 1800 tá ið øll búsetingin lá í einum trunca oman fyri Sandin millum Stóra og Mataránna, er búsetingarmynstrið nógv broytt. Miðskeiðis í 1800-talinum fóru menn at byggja sær hús á traðum, og tann gongdin hefur hildið fram soleiðis at hús nú eru víða um í tí gamla bønum og á traðunum. Hetta er sama gongdin sum aðrastaðni í landinum.

A. Haganøvn

(1) *Gamlir hagar:*

Fýramarkahagi (Fýramerkurnar)
Tólvmarkahagi (Tólvmerkurnar)

(2) *Nýggir hagar:*

Fýramarkahagi
Ognarhagin
Bergið

Tey bæði gomlu haganøvnini *Fýramarkahagi* og *Tólvmarkahagi* eru sermerkt um vit bera saman við onnur føroysk haganøvn, við at hava markatalið nevnt í ávísingarliðinum, sipandi til at hagarnir eru ávikavíst 4 og 12 merkur. Í Jskr. verða teir á donskum skrivaðir *Firemarker* og *Tolvmarkerne*, og tað kundi bent á at teir hava verið nevndir *Fýramerkurnar* og *Tólvmerkurnar* á mannammunni, men *Taxatiónin* (1873) skoytir tað staðlýsandi orðið *-hagi(n)* uppí sum høvuðsliðið (hon nevnrir teir upp á skift í óbundnum og bundnum formi). *Generalstaburin* hevur í 1898 skrivað haganøvnini upp á trimum kortsektiðum við hvør sínum „uppmátara“, og teir skriva „Fýramærke(r)ne“, „Tolvmærke(r)ne“ (ein við *r* og ein uttan) og „Tolvmærkene Haji“ (á einari sektið er bara annar hagin við). Í navnaviðgerðini á Navnakantórinum hjá *Generalstabinum* verður tað broytt til ávikavíst *Fýramarkahagi* og *Tólvmarkahagi*, og soleiðis stóð tað á málborðsbløðunum í 1. og 2. útgávu (1901 og 1943). Eisini skriftformarnir hjá uppmátarunum benda á gerandisformar sum *Fýramerkurnar* og *Tólvmerkurnar*. Hetta fáa vit eisini váttað í staðarnavnauppskriftini hjá Niklóa Poulsen frá 1959 har hann sigur at har í bygdini verða hagarnir nevnrir *Fýramerkur* og *Tólvmerkurnar*.

Haganøvnini *Fýramerkur* og *Tólvmerkur* standa sum forlið í fjallanøvnunum *Fýramarkaknúkur* og *Tólvmarkaknúkur*, og rættin hjá tí fyrra haganum nevnrir (hjá Poulsen 2017) *Fýramarkarættin*.

Í sambandi við útskiðing varð hagin

býttur av nýggjum í 1979 soleiðis at hagarnir gjørdust triggir í staðin fyri tveir. *Tólvmarkahagin* er farin sundur í tveir hagar, ognin (6 mk) fyri seg í ein haga sum natúrliga hevur fingið navnið *Ognarhagin*, sbr. felagsheitið (appellativið) *ognarhagi* k. ‘hagi ið hoyrir til ognarjörð’ (FO), og 5 mk av kongsinum í ein haga fyri seg ið hevur fingið natúrnnavnið *Bergið* sum haganavn. Tað var frammanundan brúkt sum „felagsnevni um tað ytsta í haganum“ (verður sagt í staðarnavnauppskriftini hjá Niklóa Poulsen). Ein mörk av kongsinum í tí gamla *Tólvmarkahaganum* er lögð saman við *Fýramarkahaganum* sum tí nú er 5 mk (sbrt. útskiðingarprotokoll hjá Matrikulstovuni). Hetta nýggja hagabýtið er tað sum sæst í 3. útgávu av málborðsblaðnum frá 1996 (Føroyar 1:20.000).

A. Nøvn á innangarðsjörð

Jörðin innangarðs er (1) gamal bøur og (2) innlagdar traðir. Ein partur av tí gamla bønum nevnrir *Forni(n)* ella *Uppi í Forna* og var sambært *Taxatiónini* (1873) býttur millum alla jörðina ið hoyrði til *Tólvmarkahagan*, ella sum Hansen (1980: 91) sigur: „Til allar merkurnar [ið hoyra til *Tólvmarkahagan*] liggur eitt stykki í Fornanum.“ Helst hevur Fornin samband við tað sum Svabo nevnrir um at búsetingin varð flutt oman á Sandin, „tí har uppi var so harðført og ovasti partur av bønum er vegna flytingina fallin aftur til hagan. Og beiti og heimrustir hava síðan ligið sum felags forni, ið er býttur í nýggjari tíð“, sum Hansen (1980: 90) tekur til.

Kort hjá J. Símoni Hansen (1980).

(1) Gamal bœur

Tey flestu av jarðarnøvnunum í tí gamla bønnum innihalda orð (høvudslið) ið sipa til „jörð“. Tey eru (a) *mørk*, (b) *hálmørk*, (c) *deild*, (d) *stykki*, (e) *gerði* og (f) *forni*. Eitt navn (g) inniheldur einki orð fyri „jörð“.

(a) Jarðarnøvn við mørk sum høvuðsliði:

Ytstamørk
Miðmørk
Heimastamørk
Válamørk
Kinnmørk
Stórafossamørk

Orðið *mørk* kv. ‘gamalt jarðarmát’ er vanligt eftirlíð í nøvnum á jarðum sum eru 1 mørk.

Uttast í tí gamla bønnum liggja triggjar ognarmerkur ið verður nevndar eftir legu í mun til búsetingina og til hvørja aðra (reciprokerandi nøvn). Ytst við víkina er *Ytstamørk*, næst teirri gomlu búsetingini av teimum trimum er *Heimastamørk*, og ímillum tær liggur *Miðmørk*. Tað skal undirstríkt at Heimastamørk ikki er tann av merkrinum sum er næst húsunum, tí aðrar merkur eru millum Heimastamørk og húsini, men hon er tann heimasta av hesum trimum ið eftir øllum at døma hava hoyrt saman so ella so.

Av teimum 6 merkrinum millum Stóra og Mataránna eru triggjar við *-mørk* sum høvuðsliði, og sum allar eru ognarjörð:

Válamørk (Jskr. *Vaalamark*). Forliðið inniheldur staðarnavnið *Á Váli(num)*, *Uppi á Váli*, navnið á staðnum har búsetingin fyrr skal hava verið. Hetta navn kemur av norrønum *hváll* k. sum á føroyskum kann

verða *hválur* (í Suðuroy) ella *válur*. Fleiri staðni, m.a. í Norðuroyggjum, verður navnið fatað sum hvørkikyn, t.d. *Válið* (Matras 1933: 305). Sum fyrra lið í samanseting skuldu vit væntað formin *Váls-*, og *Vála-* má tí tolkast sum ein yngri samansetingarformur. *Válagøtan* eitur eisini gøtan niðan eftir Válinum. Poulsen (2017: 261) hevur kortini *Válsgil* sum navn á einum „árgili“ sum gongur fram við Válamørk (ikki nevnt í teirri eldru uppskriftini). Viðmerkjast kann tó at skilt verður millum *Uppi á Høgaváli* og *Uppi á Lágaváli*. Tað merkir tó neyvan at talan er um tveir „Válar“, heldur um tvey pláss á Válinum. Ein móguleiki er at jörðin í eldri tíð hevur verið nevnd við natúrnavninum *Válur*, *Á Váli*, og at *-mørk* er eitt yngri epeksegetiskt uppískoyti. Mong dømir eru um føroysk jarðarnøvn við alternativum formum, við og uttan *-mørk*. Í yngri samansetingum síggja vit ofta *-a-* sum samansetingarklípi, sum formliga líkist ending í hvørsfalli fleirtali tó at forliðið er eintal. *Válsgil* sær tí út til at umboða eldri samanseting, *Válamørk* og *Válagøtan* yngri samanseting.

Kinnmørk (Jskr. *Kjendmarken*). Forlið er *kinn* kv. ella *kinnur* k. ‘lítill brekka, javnur skrái, hallandi (ofta vallað) síða t.d. í dali, líð, gjógv’ (FO). Staðið nevnt eisini *Frammi í Kinn* (Poulsen 2016: 242) el. *Frammi í Kinnini* (Níklái Poulsen), hjá Matras (1933: 171) nevnt *Frammi í Kinnum* (villa?). *Kinnmørk* er fram við Stóra í neðra, og navnið *Kinn(ur)* man sipa til skráa ella hall fram við ánni. Talan er sostatt um stovnsamanseting har vit helst høvdu væntað hvørsfalssamanseting; tað vanliga er at staðarnavn stendur

í hvørsfalli tá ið tað stendur sum forlið í øðrum staðarnavni. Eisini her er tað ein møguleiki at jørðin hevur verið nevnd við natúrnavninum *Kinn*, (*frammi*) í *Kinn*, og at *-mørk* er yngri epeksegetiskt uppiskoyti.

Stórafossamørk (Jskr. *Storefossemærk*). Forlið er navnið *Stórafossur*, við sekunderum samansetingarformi *Stórafossa-* (eins og í *Válamørk*). Hesin fossurin er í Stóra, og mørkin liggur fram við ánni, oman fyri Kinnmørk.

- (b) *Jarðarnøvn við hálvørk sum høvuðsliði:*
Bønhúshálmørk
Hálmørkin

Tvey nøvn innihalda navnorðið *hálmørk* kv. '(jarðarmát), ein hálv mørk (8 gyllin)', *Bønhúshálmørk* og *Hálmørkin*, sum báðar eru kongs og liggja hvør sínumegin *Stórustykki*, sum eisini er kongsjørð.

Bønhúshálmørk (Jskr. *Bønhalvmarken*, sum man vera misskriving) liggur millum Mataráanna og Bønhúsáanna. Forliðið er navnorðið *bønhús* h. 'Bedehus, Kapel, Filialkirke' (Matras 1933: 86). Niðarlaga í hálmørkini er staðarnavnið *Bønhúsið*, sum ber prógv um at her hevur bønhús verið í katólskari tíð.

Hálmørkin (Taxatíonin *Hálmørk*, Jskr. *Halvmarken*) er ósamansett navn sum inniheldur felagsheitið (appellativið) *hálmørk*.

- (c) *Jarðarnavn við deild sum høvuðsliði:*
Stølnadeild

Navnaformurin *Stølnadeild* er tann í Taxatíonsprotokollini, og har er hann broyttur frá „Stølnadaild“ í Jskr. Matras (1933: 277) skrivur *Størtnadeild*, men vísir úttalu við báði [ö] og [å] í fyrsta stavilsi. N. Djurhuus skrivur (eftir Niklæa Poulsen) *Stórteigadeildin* sum normaliseraðan skriftform og við ljóðskrift [størtnadåildin]. Hanus Poulsen (2017: 200, 201, 256) skrivur *Stølnadeild(in)* og sum viðmerking: (*Størtnadeildin*, *Stórteigadeildin*).

Hetta er navn á trimum merkrum av kongsi ið liggja millum Válamørk-Fornan og Mataráanna (*Bønhúshálmørk*).

Navnið er samansett av einum forliði ið er uppskrivað í skiftandi formum, og høvuðsliðinum *deild* kv. 'jarðarstykki' sum eftirliði. Orðið *deild* er væl kent í jarðarnøvnum, men eitt sindur óvanligt er tað kanska at tað er brúkt um so stórt jarðarstykki sum triggjar merkur. Matras (1933: 88 f.) lýsir týðningin sum 'Del, afdelt Stykke, spec. Stykke Jord (Indmark)', og hann vísir til hetlendskt *deld*, *djeld* 'Jordstykke, Agerrude' (brúkt sum eftirlið í innangarðsnøvnum, sbr. Jakobsen 1901: 87).

Verri er at týða forliðið. Eitt navn ið líknar hesum hvat forliði viðvíkir, er *Stølnasteinur* á Norðoyri; hvørki teirra ger Matras (1933) nakra roynd at týða. Málsliga tykist tolkingaruppskotið **Stórteigadeild* (í uppskriftini frá 1959) ikki heilt sannlíkt. Ein møguleiki kundi verið at teigar hava verið nevndir **Stóruteigarnir* í bundnum formi, og at tann upprunaliga samansetingin hevur verið **Stóruteiganna-deild*, sum hevur verið

samandrigin til *Stórtnadeild*. Við norðan-fjörðsúttalu av styttnum ó sum /o/ og við teirri annars vælkendu vinglanini millum *r* og *l* (sí Matras 1933: 49), kundi tað verið grundarlag undir skjalfestum formum sum *Stórtnadeild* og *Støltnadeild*. Formurin *Støltnadeild* í Jskr. verður tá helst at fata sum „danskur“ skriftformur. Eitt sum kann sáa iva um hesa tolking, er at hon byggir á ta fortreyt at forliðið hevur havt bundnan form, nakað ið ikki er heilt vanligt tó at tað kemur fyri (t.d. *Dreingjannastøð*, *Ravnsinsfjall*).

(d) *Jarðarnavn við stykki sum høvuðsliði:*
Stórustykki

Stórustykki (Jskr. *Storestykke*) er tvær merkur av kongsjørð ið liggja millum báðar hálv-merkurnar, Bønhúshálmørk og Hálv-mørkina, sum eisini eru kongs (Hálmørkin og Stórustykki eru hjá Poulsen (2017: 199) merkt at vera í nøkulunda sama stað, og ikki sæst hvar markið gongur teirra millum). Hetta er einasta jørð við *stykki* h. ‘partur av størri heild, jarðarstykki’ sum høvuðsliði. Forliðið er veik bending í hvørkikyni av lýsingarorðinum *stóru*.

(e) *Jarðarnavn við gerði sum høvuðsliði:*
Gerðið

Gerðið (Jskr. *Gjerdet*), *Yvir á Gerði*, er navn á trimum kongsmerkrum sunnan fyri Stóra ið hoyra til Fýramarkahagan. Sunnanvert Gerðið rennur Gerðisá, og norðanvert rennur Tungáin. Sambært Matras (1933:

116) merkir *gerði* n. í nútíðarføroyskum bara ‘indhegnet Plads, spec. opdyrket Stykke Mark (el. i hvert Fald et Stykke Mark indhegnet til Opdyrkning), Stykke Hjemmemark, der er lagt til den gamle Indmark.’ FO lýsir *gerði* soleiðis: ‘girt bøstykki (áður lagt inn aftur at tí gamla bønnum), trøð’. Matras nevni at í býlingsnavninum *Gerðar* í Klaksvík hevur *gerði* helst merkt tað sama sum **akurgerði* ‘indhegnet Stykke Ager’, men at „I alle el. de fleste andre Stednavne er Betydningen den nuværende, og de allerfleste er ganske unge.“ Her í Árnafirði hava vit sostatt orðið brúkt sum navn á gomlum bø við markatali, og tað kann vera ilt at gera av um týðningurin hevur verið ‘akurgerði’, ella um talan er um innlegg sum er so gamalt at tað hevur verið virðismett og sett í markatal saman við øðrum gomlum bø. Men áhugavert er tað at í fjøruni stutt sunnan fyri Gerðið og Gerðisá er steinur ið ber navnið *Akursteinur*, eitt navn ið kundi stuðlað upp undir tolkingina ‘akurgerði’.

(f) *Jarðarnavn við forna sum høvuðsliði:*
Forni(n)

Forni(n), *Uppi í Forna*. Navnorðið *forni* k. merkir ‘bøur sum í langa tíð ikki hevur verið veltur’ (FO). Um allar jarðirnar ið liggja til Tólvmarkahagan, verður í Taxationini (1873) hetta skoytt uppí: „med Tilliggende i forna“. *Fornin* er navn á øki ovast í tí gamla bønnum, oman fyri Stórafossamørk og Válamørk og oman fyri ta gomlu búsetingina. Hetta man vera gamal bøur sum er farin í forna eftir at

búsetingin var flutt av Váli oman á Sandin, so sum Svabo segði frá, og hevur verið brúktur sum beiti.

(g) *Jarðarnavn ið ikki inniheldur*

orð fyri „jørð“:

Tungan

Tungan el. *Uppi í Tungu* (Jskr. *Tungen*) er navn á einari kongsmørk ið hoyrir til Fýrmarkahagan. Jørðin liggur millum Stóra og Tungánna (< *Tunguánna*) har tær renna saman í neðra. Ovari í Tunguni er stað ið eitur *Uppi á Tungureyni*. Navnið inniheldur navnorðið *tunga* kv. ‘mjátt lendi millum tvær áir ið renna saman, áartunga’ (FO) og er sostatt natúrnavn brúkt sum jarðarnavn.

(2) **Taðir**

Í Árnafirði sum í flestum øðrum bygðum eru partar av haganum innlagdir aftrat tí gamla bønnum til uppdyrkingar; hetta tekur dik á seg í 1800-talinum og heldur fram inn í 1900-talið. Um slík innlegg verða skiftandi heitir brúkt bygð úr bygð, og eisini finna vit fleiri í somu bygð, t.d. *trøð*, *gerði*, *viðurbýrgi*, *viðurgerði*. Taxatiónin nevnið tríggar innlagdar taðir („trøer“), allar av Tólvmarkahaganum, men seinni í tíðini eru fleiri taðir innlagdar. Vit skulu nevna tað

(a) eldri taðir og (b) yngri taðir.

(a) *Eldri taðir:*

Úti í Horni

Heimara Viðurbýrgi (innløgð 1854)

Handara Viðurbýrgi

Sambært Taxatiónini (1873) eru tríggar taðir innlagdar av Tólvmarkahaganum aftrat tí gamla bønnum. Bara um eina teirra er sagt nær hon er innløgð; um hinar báðar eru eldri ella yngri, er óvist, men tær eru so eldri enn Taxatiónin (umleið 1870). Í uppskriftum verður Handara Viðurbýrgi eisini nevnt *Yvir í Mørkunum* (Niklái Poulsen) el. *Yviri í Merkrunum* (Poulsen 2017: 176). Tað er óvist hví hesar taðir verða nevndar „merkur“. Tað er jú tann gamli bøurin sum hevur markatal, men taðir eru ofta innlagdar til ávísar gamlar merkur, og tað kann gera at markar-heitið verður flutt yvir á taðirnar.

Tvær teirra, *Heimara Viðurbýrgi* og *Handara Viðurbýrgi*, hava navnorðið *viðurbýrgi* h. sum høvuðslið. Orðið er í FO lýst sum ‘gerði lagt aftur at tí gamla bønnum (stundum leyst frá), viðbýrgi, viðurgerði’. Skilt verður millum bæði Viðurbýrgini við lýsingarorðunum *heimari* og *handari* í hvørkikyni, sum merkja ávikavist ‘nærri bygðini’ og ‘fjarari frá bygðini’. Stykkini bæði eru áföst, men hava verið leys av tí gamla bønnum við tað at tey lógu uttan fyri Kráará, og millum Ytstumørk og Kráará lá eitt øki ið nevnið *Millum Garðarnar* og var okkurt slag av almenningi har m.a. kráir, torvhús og hjallar stóðu.

Heimara og *Handara Viðurbýrgi* verða eisini nevnd undir einum sum *Viðurbýrgi(ð)*. Ein styttri formur *Viðurbýrg* hoyrist eisini, sbr. t.d. *Gamla gøtan yvir í Viðurbýrg* (Poulsen 2017: 235).

Tann triðja trøðin nevnið *Úti í Horni*. Hon inniheldur ikki nakað orð fyri „jørð“,

men nevnir plássið í mun til tað ytra hornið í erva á bøgardinum. Hon er beint niðan av hesum horni.

Stutt eftir miðja 19. öld fara menn at byggja sær hús á hesum traðum, í Heimara Viðurbyrgi um 1860, í Handara Viðurbyrgi og úti í Horni í 1860'unum (Hansen 1980: 129).

(b) *Yngri traðir:*

Uppi á Fornagørðum
 Nýggjagerði (el. Uppi í Gerðinum)
 Pólsagerði
 Niklasagerði
 Gerðið hjá Sigurð
 Gerðið hjá Vága-Jógvan
 (el. Jógvansagerði)
 Gerðið hjá Sámál Petur
 Gerðið hjá Jóan Jakku
 Gerðið hjá Kristoffur

Síðan Taxatiónina (um 1870) eru aðrar innleggingar gjørdar sum tað ber til at síggja hjá t.d. Hansen (1980: 128-129) og Poulsen (2017: 177), ið eru fremstu keldur til umrøðuna her. Ein trøð (Gerðið hjá Sigurð) er innløgð av Fýramarkahaganum, hinar av Tólvmarkahaganum.

Vit leggja til merkis at eitt av nøvnunum (*Uppi á Fornagørðum*) inniheldur einki høvuðslið fyri „jørð“, men nevnir jørðina í mun til annað stað, í hesum føri gamlan bøgard. Hini hava øll *gerði* h. sum høvuðslið.

Oman fyri Fornan (og møguliga upprunaliga leyst av honum) er eitt innlegg ið nevnist *Uppi á Fornagørðum*. Navnið sipar til bøgardin oman fyri Fornan, eins og tað

gamla innleggið *Úti í Horni* sipaði til hornið á tí gamla bøgardinum. Sambært Hansen (1980: 129) hevur maður bygt „oman fyri Fornagarðar“ í 1891, men longu í 1897 byggir hann í Heimara Viðurbyrgi, og húsini uppi á Fornagørðum avtoftast.

Nýggjagerði (Poulsen 2017) el. *Uppi í Gerðinum* (Hansen 1980: 128) er navn á innleggi oman fyri tann gamla bøin og oman fyri gerðið *Úti í Horni*. Forliðið *Nýggja-*, sum er veik bending í hvørkikyni, setur hetta gerðið í mun til onnur eldri. Sum tað sæst, hevur tað kunnað verið nevnt uttan hetta forlið, nevniliga *Uppi í Gerðinum*, sum møguliga skal síggjast í mótsetning til bøstykkið *Yvir á Gerði*.

Innlagt av Fýramarkahaganum er *Gerðið hjá Sigurð*, ið liggur heilt fyri seg nakað sunnan fyri Gerðið og Gerðisá.

Sum framhald av „viðurbyrgjunum“ út eftir fram við víkini eru tey fyra uttastu gerðini í hesari raðfylgju: *Pólsagerði*, *Gerðið hjá Vága-Jógvan*, *Gerðið hjá Sámál Petur*, *Gerðið hjá Jóan Jakku*, eftir øllum at døma innløgð stutt fyri 1900 (sí kort hjá Hansen 1980: 128-129) og røkka tætt út at Breiðá. Langt uttan fyri Breiðá, niðast á bakkanum, sæst eitt nýggjari gerði, nevnt *Gerðið hjá Kristoffur* (Poulsen 2017: 54-57, 226). Øll hava tey *gerði* sum høvuðslið. Tað fyrsta er samanseting við *gerði* sum eftirliði og mansnavninum *Pól* við *sa*-possessivi sum forliði, hini hava (eins og *Gerðið hjá Sigurð*) formin: *Gerðið + hjá + mansnavn* (í hvørjumfalli). Mansnavnið sipar óivað til mannin ið hevur lagt gerðið inn ella átt tað. Tað ber til at eyðmerkja summar teirra (sí Hansen 1980):

Mynd hjá Hanusi Poulsen (2017).

1. Gerðið hjá Jóan Jakku	7. Millum Garðarnar
2. Gerðið hjá Sámál Petur	8. Úti í Horni
3. Gerðið hjá Vága-Jógvan	9. Nýggjagerði
4. Pólsagerði	10. Gamli Bøurin
5. Viðurbyrgi, handara – Yviri í Merkrunum	11. Uppi á Fornagørðum
6. Viðurbyrgi, heimara	12. Gerðið hjá Sigurð

Vága-Jógvan, ættaður úr Miðvági, búsettist í bygdini í 1880'unum, Jóan Jakku (f. 1860), Sámal Petur (f. 1867).

Leggjast kann aftrat at útskiftingarprotokoll frá 1981 hjá Matrikulstovuni nevnið eitt *Niklasargerði* ið sær út til at vera við Stóra oman fyri Fornan (Uppi á Fornagørðum?). Henda skriftform ber til at greina morfologiskt sum *Niklas-sa-gerði*, t.e. sum dømi um *-sa*-possessiv. Eisini skal tað nevast at í teimum yngri uppskriftunum er *Gerðið hjá Vága-Jógvan* nevnt *Jógvansa-gerði* (og tangin niðri í fjøruni nevndur *Jógvansatangi*).

Vit taka samanum

Millum føroysk haganøvn eru nøvnini *Fýramerkurnar* og *Tólvmerkurnar* serstøk við at hava *merkur* (fleirtal av *mørk*) sum eftirlíð og markatalið sum forlíð. Í meira almennum høpi sæst lyndi til at skoyta *-hagi* uppí sum staðlýsandi eftirlíð.

Fara vit til tey gomlu bønøvnini, er tað merkisvert at einki teirra inniheldur persónsnavn. Eitt er ósamansett náttúrnafn (*Tungan*), hini innihalda øll orð fyri „jörð“, tvey ósamansett (*Gerðið*, *Hálmørkin*), hini eru samansett við forlíði ið sigur nakað um stódd (*Stórustykki*) ella um legu, annaðhvørt í mun til hvørt annað og búsetingina (*Heimara*, *Mið-*, *Handara*) ella í mun til okkurt annað stað (*Válamørk*, *Kinnmørk*, *Stórafossamørk*, *Bønhúshálmørk*). Óvist er hvat forlíðið í *Støltmørk* sipar til, men í greinini er **Stóruteigarnir* sett fram sum eitt tolkingaruppskot.

Fara vit so til traðirnar, er mynstrið øðrvísi. Av teimum eldru nøvnunum innihalda tvey

høvudslið fyrri innlegg (*viðurbýrgi*), umframt at tey hava forlíð ið sigur frá legu (*heimara*, *handara*). Tað triðja nevnið legu í mun til gamlan bøgard (*horn*).

Av nøvnunum á teimum yngri traðunum nevnið eitt legu í mun til gamlan bøgard (*Fornagarðar*). Allar hinar innihalda *gerði* sum høvuðslið. Eitt er samansett við forlíði ið nevnið at innleggið er nýtt (*Nýggjagerði*), eisini nevnt ósamansett sum *Uppi í Gerðinum*. Í øllum hinum seks inniheldur ávísingarliðið persónsnavn, helst navnið á manninum ið hevur lagt *gerðið* inn ella átt tað. Í trimum førum er navnið samansett við forlíði sum er persónsnavn við *-sa*-possessivi (*Pólsa-*, *Niklassa-*, *Jógvansa-*). Fýra hava høvuðsliðið *Gerðið* (bundið) + fyrisetingarheild við *hjá* + *mansnavni*, men í einum føri sóu vit báðar móguleikar (*Gerðið hjá Vága-Jógvan* / *Jógvansagerði*). Báði formar við *-sa* og formar við eftirsettari fyrisetingarheild eru sera produktivir í nútíðarføroyskum. Fyrisetingin *hjá* stýrir hvørjumfalli, og vit kundu tí væntað endingina *-i* í mansnøvnunum, men í nútíðarføroyskum verður endingin ofta slept í nøvnum.

Orðini fyrri ‘innlagda jörð’ eru her í bygdini *gerði* og *viðurbýrgi*, aldrin *trøð*. Men tað er merkisvert at *gerði* ikki bara er brúkt um ‘trøð’, men eisini um gamlan bøg.

Hvussu gomul tey elstu nøvnini munnu vera, er ilt at siga. Matras (1933: 38) heldur at „Navne paa Indmarksstykker ikke kan antages at være stort ældre end fra det 15. Aarhundrede.“ Hann grundgevur tó ikki nærri fyrri hesi útsøgn. Árnafjørður er gomul bygd, er nevnd í Hundabrævinum (*j arnafirdi*), sum Helgason (1951) tíðarfestir til 1350-

1400, men fyri tað kann hon saktans vera landnámsbygd. Hinvegin vita vit ikki hvussu gomul markatalsskipanin er, men hon gongur í hvussu er aftur í miðöld. Nøvnini í tí gamla bønnum kunnu vera gomul, uttan at tað ber til at siga hvussu gomul. Eitt navn sum *Bønhúshálmørk* kundi saktans stavað aftur í katólska tíð, og hví skuldu onnur bø-nøvn ikki eisini gjørt tað? Sum nevnt frammanfyri kann *-mørk* í samansetingum sum t.d. *Válamørk* og *Kinnmørk* (kanska eisini *Stórafossamørk*) hugsast at vera yngri uppískoyti, og upprunanavnið kann hava verið ósamansett nátnavn, *Á Váli*, *Í Kinn* (og *Á Stórafossi*), og sum so gamalt.

Taðir hinvegin eru ikki innlagdar fyrr enn miðskeiðis í 1800-talinum og frameftir, og teirra nøvn eru tí heilt ung. Merkisvert er at navnliðið *gerði* kemur fyri í gomlum bø-navni, men samstundis er tað tað mest produktiva í heilt ungum traðarnøvnum her í bygdini.¹

Óprentaðar keldur:

Staðarnavnasavnið á Føroyamálsdeildini,
Fróðskaparsetur Føroya.

Jarðarskráin frá 1840'unum og handrit til
Taxatiónsprotokoll,
Føroya Landsskjalasavn.

Útskiðingartokoll hjá Matrikulstovuni,
Ummhvørvisstovan.

Bókmentir:

FO = *Føroysk orðabók*. Tórshavn 1998:
Føroya Fróðskaparfelag.

Føroyar 1:20.000. Topografiskt kort. 3.
útg. København 1987-1998: Geodætisk

Institut / Kort og Matrikelstyrelsen. 1.
útg. 1901, 2. útg. 1943.

Hansen, J. S. 1980: *Tey byggja land* VI.
Klaksvík: Egið forlag.

Helgason, J. (1951): *Kongsbókin* úr
Føroyum. *Útiseti* VI: 101-122.

Jakobsen, J. 1901: *Shetlandsøernes*
Stednavne. København.

Matras, C. 1933: *Stednavne paa de færøske*
Norðuroyar. Kjøbenhavn.

Poulsen, H. 2017: *Árnaffjörður. Staðarnøvn*.
Tórshavn: Sprotin.

Svabo, J. C. 1959: *Indberetninger fra en*
Reise i Færøe 1781 og 1782. Udg. af
N. Djurhuus. København: Selskabet til
udgivelse af færøske kildeskrifter og
studier.

Taxatiónsprotokoll = *Protokol over den i*
Henhold til Lov angaaende en ny Skyld-
sætning af Jorderne paa Færøerne af
29de marts 1867 foretagne Taxation af
bemeldte Jorder, København 1872-73.

Weyhe, E. 1992: Marknavne i en færøsk
bygd. *Ägonamn*. Rapport från NORNA:s
sjuttonde symposium på Svidja 24-26
maj 1991, s. 61-78. Redigerad av Gunilla
Harling-Kranck och Lars Huldén.
Uppsala: NORNA-förlaget. Endurpr. í:
Johansen o.o. (ritstj.): *Eivindaródn*, s.
25-39. Tórshavn 2012: Fróðskapur.

Weyhe, E. 2012: Staðarnavnafrøði – nøkur
hugtøk og heitir. Í: Johansen o.o. (ritstj.):
Eivindaródn, s. 328-335. Tórshavn:
Fróðskapur.

1 Eg takki ónavnnevndum ummælara fyri leiðbeining.